

E. J. BICKERMAN, *La cronologia nel mondo antico* (Collana „Paideia”, 7), Firenze, „La Nuova Italia”, 1963. 105 p. in 16°.

Cartea pe care o semnalează și a cărei apariție e menită să umple un gol de mult simțit în literatura de specialitate (se știe că, dintre științele ajutătoare ale istoriei, cronologia nu e nici cea mai ușoară, nici cea mai bine cunoscută) reprezintă traducerea revăzută și îmbunătățită a unui text redactat în limba germană, tipărit în 1933 în cunoscuta *Einleitung in die Altertumswissenschaft*, îngrijită de Alfred Gercke și Eduard Norden. La data aceea autorul — astăzi profesor la Universitatea Columbia — era un tânăr doctor în istorie veche, pe care studiile anterioare nu-l pregătiseră în chip special pentru o asemenea sarcină. Cum singur mărturisește, spiritual, în cuvîntul înainte al ediției italiene : „quando mi accinsi all'opera ero molto giovane e non avevo chiara l'idea di quanto fosse difficile l'impressa : il sapere è necessario per preparare un libro, ma solo l'ignoranza dà l'audacia di scriverlo”. În ciuda acestei mărturisiri de modestie, trebuie spus că lucrarea s-a bucurat din capul locului de o primire bună și că — aproape imediat epuizată — n-a fost înlocuită fie și în parte de nici o contribuție de acest fel publicată în ultimii treizeci de ani.

În raport cu ediția germană, versiunea italiană, îngrijită de Paola Moroni, se înfățișează cum am notat-o, simțitor ameliorată : mai mult în profunzime decît în extensiune, dacă mă pot exprima astfel, în sensul că fără să adauge lucrării capitole noi, autorul a căutat să dea demonstrațiilor sale o fundamentare nouă, folosind literatura uriașă apărută după ultimul război în cele mai variate domenii ale științei antichității și expunînd în toate complicatele probleme de care se ocupă stadiul actual al cunoștințelor și rezultatele cele mai recente¹.

Ca plan, cartea comportă două mari împărțiri, corespunzînd principalelor întrebări căroră autorul și-a propus să le răspundă : 1° ce e un calendar și în cîte feluri s-au priceput cei vechi să măsoare timpul? 2° ce e cronografia și pe ce căi s-a încercat dintotdeauna să se stabilească intervalele dintre evenimente, sau dintre un eveniment trecut și o epocă mai nouă?

Paginilor care tratează aceste probleme li se adaugă, la urmă, un al III-lea capitol : *Cronologia applicata*, în care — ca o încununare a cunoștințelor teoretice împărtășite înainte — se explică principiile pe baza cărora datele formulate în termeni antici pot fi transpuse în propriul nostru mod de a socoti timpul, dîndu-se și sfaturi practice pentru un calcul al lor cit mai precis. Această parte a cărții nu va fi desigur cea mai puțin utilă, dacă se ține seamă de numărul și de complexitatea sistemelor antice de fixare în timp a evenimentelor : de la cel babilonian ori egiptean, trecînd prin variatele ere grecești și elenistice, pînă la cronografia romană și bizantină.

În ansamblu, o contribuție extrem de utilă pentru specialist ca și pentru profan, remarcabilă prin precizie și claritate, fără îndoială menită unei primiri tot atît de bune ca aceea făcută primei ediții a cărții.

D. M. Pippidi

¹ În această privință, poate singura observație ce se cuvine făcută e că autorul n-a închinat o mențiune fie și fugară calendarului comunității de la Qumran, caracterizat prin unele trăsături deosebitoare față de calendarul iudaic oficial al epocii elenistice. Pentru anahoreții din deșertul lui Iuda anul nou începea întotdeauna într-o miercuri și toate sărbătorile cădeau la aceeași dată și în aceeași zi a săptămîinii. Diferența dintre anul calendaristic (364 zile) și anul solar (365 $\frac{1}{4}$ zile) se recupera la intervale de 49 ani, cînd la anul calendaristic se adăugau cele 61 de zile lipsă. De altă parte, pentru oamenii de la Qumran ziua începea dimineața, ca pentru greci și romani, în timp ce pentru toți ceilalți locuitori ai Iudeii ea începea seara, după apusul soarelui.